

VERSLAG TOEKOMSTATELIER PLATTELANDSPACT 12/5/2025

‘EEN LEVENDIGE, AANTREKKELIJKE EN GEZONDE WOONOMGEVING’

Het traject naar een Plattelandspact vertrekt vanuit een inspirerend toekomstbeeld voor een schitterend platteland in 2050, opgebouwd rond vijf kernfacetten:

- Een kwalitatieve, veerkrachtige en multifunctionele open ruimte
- Een levendige, aantrekkelijke en gezonde woonomgeving
- Een warme en zorgzame gemeenschap
- Een plek voor economische bedrijvigheid en vernieuwing
- Besturen en burgers die samen het verschil maken

Voor elk van deze facetten organiseerden we een toekomstatelier, waarin we samen met deelnemers van Vlaamse, provinciale en lokale overheden, het middenveld en kennisinstellingen het toekomstbeeld verder vormgaven.

Op **maandag 12 mei vond in De Smederij in Winksele** het tweede toekomstatelier plaats, rond het thema woonomgeving. Dit document bundelt de belangrijkste inzichten en bouwstenen die tijdens dit atelier naar voren kwamen. In dit toekomstatelier waren er 44 deelnemers. In bijlage is een overzicht van de verschillende organisaties die deelgenomen hebben te vinden.

Status van dit document

Dit document heeft geen formele status. Het is een werkdokument, opgesteld op basis van de input van deelnemers, verwerkt met behulp van AI en nagelezen door de moderatoren. Samen met andere werkdokumenten en verdere analyses vormt het een bouwsteen voor het Vlaams Plattelandspact.

INHOUD

Verslag toekomststatelieer Plattelandspact 12/5/2025	1
‘Een levendige, aantrekkelijke en gezonde woonomgeving’	1
1 Verloop van het toekomststatelieer	3
2 Verslag van de subfacetten	4
2.1 Aantrekkelijke woonkernen	4
2.1.1 Toekomstbeeld aan het begin van de sessie	4
2.1.2 Aanvullingen door de deelnemers	4
2.1.3 Verdieping subfacet aan de gesprekstafel	5
2.2 (In)richting van) de publieke ruimte	7
2.2.1 Toekomstbeeld aan het begin van de sessie	7
2.2.2 Aanvullingen door de deelnemers	8
2.2.3 Verdieping subfacet aan de gesprekstafel	10
2.3 Erfgoed als basis voor nieuwe verhalen	15
2.3.1 Toekomstbeeld aan het begin van de sessie	15
2.3.2 Aanvullingen door de deelnemers	16
2.3.3 Verdieping subfacet aan de gesprekstafel	16
2.4 Vervoersoplossingen op maat van het platteland	20
2.4.1 Toekomstbeeld aan het begin van de sessie	20
2.4.2 Aanvullingen door de deelnemers	21
2.4.3 Verdieping subfacet aan de gesprekstafel	21
2.5 Een netwerk van grootschalige en kleinschalige infrastructuur	24
2.5.1 Toekomstbeeld aan het begin van de sessie	24
2.5.2 Aanvullingen door de deelnemers	24
2.5.3 Verdieping subfacet aan de gesprekstafel	26
Bijlage:	29

////////////////////////////////////

1 VERLOOP VAN HET TOEKOMSTATELIER

Het toekomstatelier werd opgedeeld in 3 stappen:

1. Aanvulling van het toekomstbeeld

In deze eerste stap verdiepten we het toekomstbeeld rond een levendige, aantrekkelijke en gezonde woonomgeving. We gingen van start met een eerste levendige tekst die de deelnemers in dialoog met elkaar verriikten en aanscherpten.

2. Verdieping van de subfacetten aan gesprekstafels

Aan verschillende gesprekstafels werd vervolgens ingezoomd op een specifiek subfacet van een levendige, aantrekkelijke en gezonde woonomgeving. Inspirerende praktijken uit het veld vormden een leidraad voor de gesprekken. Via de methodiek *Continue – Start – Stop – Synergie* brachten deelnemers in kaart:

- Welke goede praktijken we moeten verderzetten omdat ze vandaag al goed werken en waarom ze goed werken (continue);
- Welke nieuwe acties nodig zijn om deze goede praktijken op te schalen (start);
- Welke knelpunten weggewerkt moeten worden om de goede praktijken op te kunnen schalen (stop);
- Waar er kansen zijn voor samenwerking of versterking (synergie).

3. Aanvulling op verdieping van de subfacetten

Tot slot kregen de deelnemers de kans om ook feedback en ideeën aan te reiken bij de subfacetten die ze niet rechtstreeks hadden besproken, zodat we het geheel maximaal konden verrijken.

////////////////////////////////////

2 VERSLAG VAN DE SUBFACETTEN

2.1 AANTREKKELIJKE WOONKERNEN

2.1.1 Toekomstbeeld aan het begin van de sessie

Kernboodschap toekomstbeeld: Het woonaanbod op het platteland is aangepast aan de demografische evoluties en in lijn met de principes van een betaalbare bouwshift zodat er geen bijkomend netto ruimtebeslag optreedt. Woningen zijn zuinig op het vlak van water-, energie- en materialengebruik.

Omschrijving

De gemeentebesturen houden de woonregie in handen en stemmen af met de omliggende gemeenten. Ze geven hun visie vorm vanuit de principes van de bouwshift. Als open ruimte wordt herbestemd om te bebouwen wordt dit zoveel mogelijk gecompenseerd. Ze werken samen met woonmaatschappijen, private ontwikkelaars en burgers. In landelijke woonlinten, verspreide bebouwing en recreatiegebied voor weekendverblijven moeten kansen worden benut om ruimtebeslag weg te nemen.

Het woonpatrimonium biedt een divers, betaalbaar en kwalitatief woonaanbod, met aandacht voor sociaal wonen, maar ook nieuwe vormen van (samen)wonen die inspelen op veranderende behoeften en maatschappelijke noden (bv. eenoudergezinnen, cohousing, kangoeroewonen).

In het woon- en dorpenbeleid is er aandacht voor ruimtelijk ontwerp en architectuur op maat van de landelijke kernen. Ook energie-efficiëntie en het duurzaam gebruik van (biobased) materialen krijgen daarin een plaats.

2.1.2 Aanvullingen door de deelnemers

Investeren in aantrekkelijke woonkernen vraagt om ruimtelijke ontwikkeling op het platteland met een doordachte aanpak waarin historische structuren en open plekken versterkt worden. Woonprojecten moeten meer verweven zijn, met gedeelde multifunctionele ruimtes, zodat ze beter aansluiten op dorpskernen en de principes van de bouwshift. Er moet nagedacht worden over de dienstverlening binnen dorpen, waar landbouwers een belangrijke rol spelen in zorg, voedsel en lokale diensten.

Een centrale uitdaging is het voorzien in diverse woonnoden – denk aan sociale woningen, vergrijzing, dak- en thuisloosheid – terwijl kernversterking wordt nagestreefd zonder overmatige verappartementisering. In het gemeentelijk woonbeleid zijn lokale besturen terughoudend om slecht gelegen woongebieden te herbestemmen omwille van de kost van de planschade. Het bouwkompas en de biografie van het dorp kunnen als leidraad dienen voor een brede visie. De opgave ligt in het behoud van het landelijk karakter, versterking van dorpskernen en oplossingen bieden voor sociale, ruimtelijke en economische noden.

Het woonbeleid op het platteland vereist meer regie op regionaal niveau in plaats van een lokale versnippering, zeker om uitdagingen zoals betaalbaarheid en een duidelijk beleidskader aan te pakken. Er is nood aan tijd, middelen en ondersteuning voor lokale besturen, en aan kwalitatieve kernversterking in plaats van louter kwantitatief (focus op toename van het aantal wooneenheden). Woonkernen moeten aantrekkelijk en herkenbaar zijn, waarbij identiteit centraal staat.

Er wordt gepleit voor multifunctioneel gebruik van bestaande infrastructuur (herbestemming van kerken) en het realiseren van het 15-minutendorp. Daarnaast moeten wooncoöperaties (incl. woningruilinitiatieven) en leeftijdsbestendige woningen volgens Vlaamse normen meer ruimte krijgen. De context van het dorp is cruciaal: groeien, verdichten of herstructureren? Ruimtelijke visie en leefontwerpend onderzoek geven samen richting. Verdichting gebeurt met respect voor het bestaand patrimonium, renovatie en hergebruik en met aandacht voor leegstand.

Via duidelijke normen en afdwingbare lasten kunnen projectontwikkelaars ontwikkelen, maar in beperkte mate. Levenslang wonen in eenzelfde dorp kan gestimuleerd worden doorheen alle levensfasen (wooncarrousel met betaalbare starterswoningen, grote gezinswoningen, compacte woningen voor alleenstaanden en ouderen). Er moet structureel gewerkt worden aan betaalbare woningen, plaatsen voor scholen en een volledig kosteninzicht van wonen (inclusief nutsvoorzieningen en mobiliteit).

2.1.3 Verdieping subfacet aan de gesprekstafel

2.1.3.1 Goede praktijken en onderliggende succesfactoren en drijfveren (continue)

Diverse lokale en regionale initiatieven tonen aan dat een gedragen, kwaliteitsvol en betaalbaar woonbeleid mogelijk is. Succesvolle projecten combineren data, participatie, samenwerking en maatwerk. Een data-gedreven aanpak, zoals de Woonscan van provincie Antwerpen en Oost-Vlaanderen en het DNA-masterplan van de provincie West-Vlaanderen, helpt gemeenten beleid te voeren op basis van verschillende parameters en objectieve cijfers (kwalitatieve verdichting, duurzame mobiliteit, klimaatrobustheid, ...). Dit leidt tot beter inzicht in woonbehoeften, betere adviezen en gerichte actievoorstellen. Een lokaal uitgeschreven uitgiftebeleid om het soort woningen en woonvormen te specificeren kan hierbij helpen om gericht hun woondoelen te halen i.p.v. louter te reageren op voorstellen van projectontwikkelaars. Hier is politieke moed voor nodig.

Participatie en bewustwording worden versterkt via trajecten zoals Gewoontebrekers, een beleid bedoeld om ingeburgerde gewoontes en attitudes te doorbreken door participatie, sensibilisering en verbeeldende ontwerp oefeningen. Burgerparticipatie (zoals bevestigingen, kijkwoningen en verbeeldende trajecten) helpt om draagvlak te creëren voor innovatieve woonvormen en verdichting, zowel bij lokale besturen als bij bewoners. Deze initiatieven creëren draagvlak voor nieuwe woonvormen zoals coöperatief of kleinschalig wonen.

Intergemeentelijke en regionale samenwerking zorgt voor efficiëntie en gedeelde expertise. Kleine gemeenten werken steeds meer samen via intergemeentelijke samenwerkingsverbanden om kennis en middelen te delen. Dit leidt tot een gezamenlijke woonvisie op regionale schaal, concrete productie en modelverordeningen die lokaal geïmplementeerd kunnen worden. Dankzij deze bovenlokale aanpak ontstaan blauwdrukken voor woonbeleid die breed toepasbaar zijn. Daarnaast bereiden proactieve gemeenten zich goed voor op

ontwikkelaarsvragen via interne afstemming en duidelijke kwaliteitscriteria. Kwaliteitskamers, waarin externe experts projecten beoordelen, garanderen objectieve en gedragen beslissingen. Via een instrumentenkoffer landinrichting kunnen gemeenten, provincies en andere actoren het ruimtelijk beleid en doelen concreet vormgeven met bijzondere aandacht voor het efficiënt gebruik van ruimte, kwalitatieve verdichting en het oplossen van uitdagingen rond slechtgelegen bouwgronden. Het instrument landinrichting laat toe om hedendaagse vraagstukken geïntegreerd en op maat van elk gebied op te lossen.

Andere praktijken zijn de aandacht voor kwalitatieve verdichting samen met het hergebruik of herbestemming van erfgoed en bestaande gebouwen tot woon- en gemeenschapsfuncties, en het realiseren van woonprojecten op dorpschaal. Dit ondersteunt betaalbaarheid, behoud van een dorps schaal en identiteit en maakt het mogelijk verschillende doelgroepen te dienen. Het slim opdelen van bestaande grote woningen zorgt voor verdichting zonder grootschalige nieuwbouw te gaan realiseren. De toolbox ‘Dorpse Architectuur’ van AR-TUR werkt met inspirerende voorbeelden, projectverhalen, dorps figuren en tactieken rond hoe collectief wonen in dorpen beter kan. Coöperaties en Community Land Trust (CLT) maken en houden de woningen betaalbaar omdat de grond in collectief beheer blijft en de winsten beperkt blijven tot de gemeenschap. Deze praktijken vereisen een publieke of bovenlokale steun en kunnen als alternatief dienen voor traditionele eigendom en sociale huisvesting.

Samengevat dragen deze praktijken bij tot objectivering en onderbouwing van woonbeleid, draagvlak en bewustwording bij bewoners, innovatie en betaalbaar wonen, bovenlokale samenwerking en kennisdeling, gerichte afstemming van ontwikkeling op lokale noden en herwaardering en slim gebruik van bestaand patrimonium/erfgoed.

2.1.3.2 Opschaling (start)

Een toekomstgericht woonbeleid steunt op vijf pijlers:

- 1) Versterking van lokale besturen, die nood hebben aan meer ondersteuning van bovenlokale instanties via kwaliteitskamers, praktische tools en kennisversterking, zodat ze goed voorbereid en kwaliteitsgericht kunnen sturen.
- 2) Waarborgen van betaalbaarheid door woondiversiteit en alternatieve instrumenten. Deze moeten van bij de start in de planning zitten, ondersteund door regelgeving op maat en via participatie. Betaalbaarheid wordt gewaarborgd via diverse woonvormen en instrumenten zoals CLT die speculatie tegengaan door meerwaardeafroeping en via innovatieve woonvormen zoals coöperaties, erfgoedherbestemming en woningdeling.
- 3) Stimuleren van innovatieve woonvormen is daarom een derde pijler van een toekomstgericht woonbeleid. Coöperatief wonen, wonen in erfgoed, woningdeling en woningsplitsing moeten actief ondersteund en gefaciliteerd worden.
- 4) Kwalitatief verdichten, wat betekent inzetten op volwaardige leefruimtes via samenwerking tussen gemeenten en ontwikkelaars. Belangrijke elementen zijn het behoud van grondposities, het informeren van burgers, het gebruik van subsidies en het voeren van toekomstgericht onderzoek.

- 5) De publieke ruimte en voorzieningen. Een kwalitatieve woonomgeving vereist strategische clustering van voorzieningen, goede toegankelijkheid, ontmoetingsplekken en een focus op leefbaarheid en sociale cohesie.

2.1.3.3 Drempels (stop)

Het idee van een "15-minutendorp" blijkt financieel moeilijk haalbaar. Belemmeringen zijn onder meer beperkte financiële middelen, gebrek aan personeel en kennis, en conflicterende belangen. Ook de financiering van woonmaatschappijen werkt kleinschalige oplossingen tegen. Succes vergt voldoende middelen, politieke wil, deskundigheid, een langetermijnvisie, regionale samenwerking en draagvlak bij bewoners. Implementatie vraagt maatwerk per dorp, een goede balans tussen verdichting en leefbaarheid, aandacht voor alle doelgroepen, integratie met andere beleidsdomeinen en voortdurende opvolging en bijsturing.

2.1.3.4 Synergiën met andere beleidsdomeinen en facetten

De visie op zorg, welzijn en wonen benadrukt nauwe samenwerking tussen stad en platteland, met aandacht voor voorzieningen, mobiliteit, erfgoed en het bindend sociaal objectief (BSO). Gemeenten werken samen via intergemeentelijke structuren (IGS) om beleidsontwikkeling en ondersteuning te coördineren. Beleidsdomeinen worden gekoppeld, zoals erfgoed, energie, mobiliteit, zorg en sociale netwerken, om geïntegreerde oplossingen te realiseren.

De provincies spelen een ondersteunende rol met instrumenten, kennisdeling, subsidies en kwaliteitskamers. Er is nood aan betere afstemming tussen stad en platteland: meer betaalbare woningen in steden kunnen de druk op het platteland verminderen. Cocreatie met burgers, eigenaars, ontwikkelaars en studiebureaus is cruciaal voor gedragen beleid. Functiemenging, zoals wonen boven winkels of het herbestemmen van erfgoed, wordt gestimuleerd. Tot slot is er nood aan betere afstemming tussen lokale en Vlaamse beleidsniveaus op vlak van regelgeving, financiering en visie, vooral tussen de diensten omgeving en wonen.

2.2 (INRICHTING VAN) DE PUBLIEKE RUIMTE

2.2.1 Toekomstbeeld aan het begin van de sessie

Kernboodschap toekomstbeeld: De gezonde, publieke ruimte is klimaatrobuust en staat in het teken van de inwoners. Ze nodigt uit tot informele ontmoetingen en biedt kansen aan de lokale economie.

Omschrijving

De publieke ruimte, zoals (virtuele) dorpspleinen, parken, voetgangerszones, ingang van scholen, kanaalbermen ... , zijn plekken waar mensen vertoeven en elkaar treffen. Ze vormen schakels in een netwerk van plaatsen en structureren het dagelijks leven van gebruikers op een duurzame manier en maken deel uit van het collectieve geheugen. Deze publieke ruimtes bieden antwoord op collectieve uitdagingen, stimuleren collectief (mede)gebruik en kleine ontmoetingen en krijgen een kwalitatieve inrichting.

////////////////////////////////////

De aantrekkelijkheid van landelijke woonkernen heeft mee te maken met de kwaliteit van woningen en gebouwen en/of de omliggende natuurlijke en agrarische landschappen. Die relatie tussen het dorp en haar omgeving is van bijzonder belang.

Trage wegen zorgen voor een aangename en veilige verbinding tussen de kernen en het buitengebied. De aandacht voor verkeersveiligheid en sociale controle dragen bij aan een aantrekkelijk woonklimaat en aan een algemeen gevoel van veiligheid.

2.2.2 Aanvullingen door de deelnemers

Doorheen de aanvullingen van de deelnemers met post-its kwamen 6 thema's naar voren:

1. Wat is de publieke ruimte?
2. Groen in de publieke ruimte
3. Recreatie in de publieke ruimte
4. Inclusieve inrichting van de publieke ruimte
5. Publieke ruimte als ontmoetingsplek
6. Publieke ruimte als veilige doorgangsweg

Wat is de publieke ruimte?

Moet een publieke ruimte steeds publiek toegankelijk zijn of kunnen private ruimtes ook publiek gemaakt worden? Er wordt een lans gebroken voor het meer publiek gebruik van private ruimtes. Daarnaast wordt aangehaald dat publieke ruimtes ook gevormd worden door wat we samen doen. Bijvoorbeeld als mensen meer actief zouden meewerken aan landbouw en voedselproductie dan wordt de landbouwgrond ook "publieke ruimte".

Groen in de publieke ruimte:

Een kwalitatieve publieke ruimte bevat voldoende groen. De zogenaamde 3-30-300-regel biedt hierbij houvast: vanuit elk raam moet je minstens drie bomen kunnen zien, er moeten minimaal 30% bladerkruinen in de buurt zijn, en iedereen zou op maximum 300 meter van een groene ruimte moeten wonen. Daarnaast is ontharden, het opvangen van regenwater en een blauwgroene inrichting belangrijk voor een klimaatbestendige omgeving. Ook erfgoedbomen verdienen hierbij aandacht en bescherming.

Recreatie in de publieke ruimte:

De publieke ruimte moet uitnodigen tot beweging en gezondheid. Een goed verbonden netwerk van speelweefsel en veilige trage wegen is cruciaal, vooral voor kinderen. Deelnemers wijzen er echter ook op dat een te sterke focus op recreatie kan leiden tot een 'recreatiedruk'. Tegelijkertijd is het belangrijk om na te denken over de verhouding tussen stad en platteland: het platteland mag geen louter rustgebied zijn voor stedelingen, maar moet in de eerste plaats leefbaar blijven voor de eigen bewoners.

Inclusieve inrichting van de publieke ruimte:

Iedereen moet zich welkom en aangesproken voelen in de publieke ruimte. Dat vraagt om een inclusieve inrichting die toegankelijk is voor alle doelgroepen, jong en oud. De 8-80-regel – een omgeving die geschikt is voor zowel 8- als 80-jarigen – is hierbij een waardevol principe. Inspraak, participatie en co-creatie met inwoners en gebruikers maken het verschil. Een sterke en actieve dorpsraad kan hierin een belangrijke rol spelen.

12.05.2025

Publieke ruimte als ontmoetingsplek:

De publieke ruimte moet ook kansen creëren om elkaar te ontmoeten. Sociale economieprojecten, dorpspunten en de strategische ligging van jeugdhuizen kunnen bijdragen aan een levendige dorpsgemeenschap waar mensen écht met elkaar in contact komen.

Publieke ruimte als veilige doorgangsweg:

Tot slot moet de publieke ruimte ook een veilige doorgangsweg zijn. Denk aan dorpsommetjes en veilige trage wegen die speelplekken, woningen en voorzieningen met elkaar verbinden. Zo wordt de publieke ruimte een samenhangend geheel waarin veiligheid, bereikbaarheid en beleving hand in hand gaan.

2.2.3 Verdieping subfacet aan de gesprekstafel

2.2.3.1 Goede praktijken en onderliggende succesfactoren en drijfveren (continue)

- 8-80 cities model
 - Als alles wat we doen in onze openbare ruimte goed is voor zowel een 8-jarige als een 80-jarige, dan zal dit goed zijn voor alle mensen.
 - De openbare ruimte kan zelfstandig gebruikt worden door mensen van 8 tot 80 jaar oud (bv. 8-jarige op een fiets naar school, 80-jarige op weg naar buurtwinkel).
 - Via dit model creëer je een inclusieve publieke ruimte.
 - Goed element hierin is dat je het perspectief en de leefwereld van jongeren meeneemt in de inrichting van de publieke ruimte.
 - Grootouders zoeken ook vaak plekjes om met hun kleinkinderen te spelen.
- 8-80-800 vuistregel voor speelweefsel (Kind & Samenleving)
 - Kinderen van 8 jaar oud verplaatsen zich alleen. Op 80 meter komen ze een stapsteen uit het speelweefsel tegen. Dat weefsel leidt hen naar een speelruimte van minstens 800 m² groot.
- Het Kopenhagen Dorp (The Copenhagen Finger Plan)
 - Kopenhagen is een stad, maar is ingericht als een dorp en is een voorbeeldmodel.
 - Een netwerk van groenblauwe vingers tussen de compacte stadslobben (woonwijken of stadsdelen) hebben een positieve invloed op het stadsklimaat. Het heeft een radiale structuur die van buiten de stad op de binnenstad is georiënteerd.
 - De blauwgroene vingers zorgen voor nabije recreatie voor bewoners en brengen de natuur tot in het hart van de stad. Ze functioneren als verkoeling en ventilatie voor het hitte-effect van de bebouwde oppervlakte en nemen overtollig hemelwater op.
- Volle Gaas-route
 - Veilige en groene fietsverbinding tussen stad en platteland.
- Verloren Hoekjes in Dorpen omvormen tot publieke ruimtes

- Voorbeeld van Woonzorgcentrum Heidehuizen in Mol waar een plekje tussen WZC en kerkhof autoluw is gemaakt zodat bewoners en familie daar kunnen zitten, samenkomen, drinken, etc.
- De verloren hoekjes zijn waardevolle kansen om kleine, participatief ontwikkelde publieke ruimte te creëren die direct inspeelt op lokale behoeften.
- Meldpunt voor gevaarlijke verkeerssituaties
 - Het analyseren van verkeersstromen o.a. met een meldpunt of met camerabeelden kan helpen om de publieke ruimte veiliger in te richten.
- Burgerinitiatieven
 - Deze initiatieven zijn heel waardevol omdat ze vertrekken vanuit de behoeften van de gemeenschap om publieke ruimte te creëren of herin te richten.
- DNA van het dorp
 - Creëert een visie, en werkt geïntegreerd op niveau van het dorp.

2.2.3.2 Opschaling (start)

Samengevat is er een sterke roep naar meer inclusieve, veilige en levendige publieke ruimtes in dorpen. Met als belangrijke kanttekening dat publieke ruimtes meer zijn dan enkel pleinen en parken. Het omvat ook straten, trage wegen, wandel- en fietspaden. De totstandkoming van deze publieke ruimtes vraagt om doordachte inrichting, samenwerking én betrokkenheid van inwoners.

Toegankelijk voor iedereen:

Een écht inclusieve publieke ruimte is toegankelijk en bruikbaar voor alle leeftijden en doelgroepen: kinderen, jongeren, ouderen, mensen met een beperking ... Iedereen moet er zich welkom voelen en de meerwaarde ervan kunnen ervaren. De 8-80-regel – die stelt dat een ruimte veilig en aangenaam moet zijn voor zowel 8-jarigen als 80-jarigen – biedt daarbij een goede leidraad. Een doordacht netwerk van veilige, trage wegen zorgt ervoor dat deze plekken ook fysiek bereikbaar zijn voor iedereen.

Straten herdenken als publieke ruimte:

Straten vormen een essentieel onderdeel van de publieke ruimte, maar ze worden nog te vaak gedomineerd door autoverkeer. Er is nood aan een herinrichting die veiligheid, leefbaarheid en klimaatadaptatie combineert. Door brede, rechte straten in dorpskernen te versmallen, ontstaat automatisch trager verkeer. Tegelijk komt er ruimte vrij voor meer groen, waterdoorlatende materialen, biodiversiteit én ontmoetingsplekken. Zulke ingrepen zijn echte win-wins: ze verhogen de verkeersveiligheid én verbeteren de leefomgeving.

Een sterk netwerk van trage verbindingen:

Een goed uitgebouwd netwerk van trage wegen – voor voetgangers en fietsers – vormt de ruggengraat van de publieke ruimte. Zowel binnen een dorp als op bovenlokaal niveau kunnen deze verbindingen zorgen voor vlotte, veilige verplaatsingen tussen scholen, pleinen, winkels, en zelfs tussen dorpen en steden. Trage wegen

////////////////////////////////////

zijn méér dan functioneel; ze bieden ruimte voor ontmoeting, beweging en beleving. Ze dragen bovendien bij aan een gezondere levensstijl en sterkere gemeenschapszin.

Trek het landschap je dorp in:

De groene en blauwe aders van het landschap mogen niet stoppen aan de rand van het dorp. Integendeel, ze moeten doorgetrokken worden tot in de kern. Groen en water brengen verkoeling, vangen regen op en zorgen voor een aangename leefomgeving. Denk aan bomenrijen langs wandel- en fietspaden, natuurlijke speelplekken of rustige rustzones. Zo wordt het landschap niet alleen visueel, maar ook functioneel een deel van het dorpsleven, met behoud van het unieke karakter van het dorp.

Ruimte voor lokale economie:

Bij het ontwerpen van publieke ruimte moet ook de lokale economie een plek krijgen. Publieke ruimte is niet enkel een plaats van ontmoeting en recreatie, maar ook van lokale productie, verkoop en dienstverlening. Lokale producten en initiatieven – van ambacht tot bier – kunnen mee het unieke karakter van het dorp versterken. Bij het inrichten van dorpspleinen, Hoppinpunten en parkeerzones moet de link gemaakt worden met de aanwezige of potentiële economische bedrijvigheid. Voorbeelden zoals De Smederij in Winksele tonen hoe de publieke ruimte geïntegreerd kan worden in een bedrijfsplan. Op die manier wordt er een synergie gecreëerd tussen economie en publieke ruimte.

Het inrichtingsproces: samenwerking tussen sociale en ruimtelijke actoren, participatie en co-creatie, en advies van gemeentelijke adviesraden

Een samenwerking tussen sociale actoren en ruimtelijke actoren wordt gezien als een noodzaak om meer inclusieve publieke ruimtes te bekomen en ruimtes die leiden tot meer sociale cohesie. Binnen de jeugdsector is er bijvoorbeeld veel kennis rond de noden en leefwereld van jongeren. Maar het blijft een uitdaging om die kennis binnen te brengen bij de ruimtelijke actoren (architecten, ontwerpers, ruimtelijke ambtenaren, mobiliteitsambtenaren).

De inrichting moet ontstaan in samenspraak met gebruikers en lokale stakeholders. Door inwoners actief te betrekken, van kinderen tot ondernemers en landbouwers, groeit het eigenaarschap en het draagvlak. Zulke trajecten vragen tijd en middelen, maar leveren vaak waardevolle en gedragen resultaten op. Tegelijk blijft een duidelijke visie en professionele begeleiding nodig: ontwerpers vertalen de vele stemmen in een samenhangend en kwalitatief ontwerp.

Gemeentelijke adviesraden kunnen ook een belangrijke rol spelen in het inrichtingsproces. Ondanks hun afnemende aanwezigheid vormen ze vaak een waardevolle bron van lokaal advies.

Van losse ingrepen naar een geïntegreerde visie op dorpsniveau:

Kwalitatieve publieke ruimte vraagt om meer dan geïsoleerde aanpassingen. Masterplannen en geïntegreerde dorpsvisies, zoals 'DNA van het Dorp' (West-Vlaanderen) of 'Veerkrachtige Dorpen' (Antwerpen), zorgen voor samenhang. Ze verbinden publieke functies zoals scholen, winkels, pleinen en cafés op een veilige en doordachte manier.

[illegible]

Zo'n plannen creëren een kader op verschillende niveaus:

- Micro: concrete ingrepen op pleinen, parken of vergeten hoekjes.
- Meso: het dorp als geheel, met verbindingen tussen verschillende publieke functies.
- Macro: de regio, met aandacht voor relaties tussen dorpen en steden, het landschap en bovenlokale netwerken.

Deze aanpak overstijgt één legislatuur en biedt continuïteit, ook bij politieke veranderingen.

Het samenkomen van bottom-up en top-down:

Het centraal stellen van bewoners ("bottom-up") moet aangevuld worden met visie en beleid ("top-down"), zodat wat lokaal leeft daadwerkelijk vertaald wordt in beleid en ruimtelijke kwaliteit. Gemeente Mol toont hoe dit kan: dorpsbewoners werkten masterplannen uit voor elk dorp, waarna de gemeente deze op elkaar afstemde om ook de samenhang tussen dorpen te versterken. Zo ontstaat er een evenwicht tussen bottom-up participatie en top-down planning.

Quote: "De beste studie zijn eigenlijk je dorpsmensen. Luister daarnaar en dat kost je niks. Maar zonder visie, coördinatie en continuïteit blijft alles hangen in losse initiatieven."

Dienstoverschrijdend werken als sleutel:

Ten slotte is er nood aan samenwerking over beleidsdomeinen en bestuursniveaus heen. Het idee van een “schepen van dorpen” wordt gelanceerd, die het overzicht bewaart en ruimtelijke interacties coördineert tussen mobiliteit, toerisme, landbouw en publieke ruimte. Zo’n figuur zorgt voor een holistische aanpak die de leefkwaliteit en ruimtelijke ontwikkeling van het dorp ten goede komt.

2.2.3.3 Drempels (stop)

De inrichting van publieke ruimte in dorpen vraagt om structurele financiering, voldoende expertise, administratieve vereenvoudiging én meer samenwerking over beleidsdomeinen en bestuursniveaus heen. Alleen zo kunnen dorpen duurzame en kwalitatieve publieke ruimtes creëren die aansluiten bij de noden van hun bewoners.

Structurele onderfinanciering bemoeilijkt langetermijnaanpak:

Eén van de grootste knelpunten is het gebrek aan structurele financiering voor plattelandsgemeenten. Terwijl steden vaak relatief veel subsidies ontvangen in verhouding tot hun oppervlakte, moeten plattelandsgemeenten – met vaak veel publieke ruimte om te beheren – het met aanzienlijk minder middelen stellen. Kleinschalige initiatieven zijn daardoor nog haalbaar, maar structurele ingrepen of langdurig onderhoud worden vaak uitgesteld of beperkt aangepakt.

Bovendien is er nood aan duidelijke afbakening en coördinatie van geldstromen. Moeten bijvoorbeeld middelen uit het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) worden ingezet voor het plaatsen van bankjes? De grenzen tussen budgetten voor ruimtelijke ordening en plattelandontwikkeling zijn vaak vaag, waardoor het moeilijk is om middelen efficiënt en gericht in te zetten.

Participatie vraagt tijd, expertise en middelen:

Hoewel participatie essentieel is voor een breed gedragen publieke ruimte, vergen participatietrajecten veel tijd, middelen en expertise. Precies deze middelen ontbreken vaak bij kleine gemeentebesturen. Het betrekken van inwoners, organiseren van inspraakmomenten en verwerken van input vraagt om gespecialiseerde begeleiding, die niet altijd voorhanden is.

Tekort aan personeel en gespecialiseerde kennis:

Veel kleine besturen kampen met een chronisch tekort aan personeel met de nodige ervaring en deskundigheid. Thema's zoals participatie, integrale planvorming, ruimtelijke analyse, datagebruik of innovatieve projectontwikkeling vragen om technische kennis die vaak ontbreekt. Hoewel er steeds meer data beschikbaar is – bijvoorbeeld over mobiliteit, luchtkwaliteit of waterbeheer – ontbreekt vaak de capaciteit om deze data ook effectief te analyseren en te vertalen naar beleid.

De publieke ruimte blijft sterk gericht op de auto:

Veel dorpen zijn historisch ingericht met de auto als vertrekpunt. Dit vertaalt zich naar dorpspleinen die vooral als parkeerzones functioneren, brede straten die uitnodigen tot snel rijden en een publieke ruimte die onvoldoende uitnodigt tot ontmoeten, bewegen of spelen. Er is nood aan een fundamentele mentaliteitswijziging waarbij de focus verschuift van autovriendelijkheid naar leefkwaliteit.

Complexe en rigide regelgeving:

Een andere belangrijke hindernis is de wirwar aan regelgeving, procedures en vergunningen. De regelgeving is vaak complex, verandert regelmatig en is versnipperd over verschillende instanties. Zowel burgers als lokale besturen zijn daardoor genooddaakt om extern advies in te winnen om hun weg te vinden in de administratieve verplichtingen. Hierdoor lopen procedures vaak vertraging op en duren werven onnodig lang.

De ruimtelijke regelgeving, met haar vaak rigide indeling op basis van gewestplannen, sluit bovendien onvoldoende aan bij de actuele noden van dorpen. Dit belemmert innovatieve of geïntegreerde projecten, waarbij functies zoals wonen, werken, ontmoeten en groen verweven worden.

Moeizame samenwerking tussen bestuursniveaus:

Verschillende bestuursniveau zijn betrokken bij publieke ruimtedossiers maar de afstemming tussen bestuursniveaus verloopt moeizaam.

Verkokering van beleidsdomeinen belemmert integrale aanpak:

Tot slot werken beleidsdomeinen vaak nog teveel los van elkaar. Mobiliteit, klimaatadaptatie, economie, sociale cohesie en ruimtelijke ordening worden elk binnen hun eigen koker aangepakt, zonder voldoende onderlinge afstemming. Zo ontstaan situaties waarbij bijvoorbeeld mobiliteitsknooppunten worden aangelegd zonder rekening te houden met ruimtelijke plannen of toekomstige ontwikkelingen in het dorp.

2.2.3.4 Synergiën met andere beleidsdomeinen en facetten

Verschillende inhoudelijke linken en verbindingen moeten bewust versterkt worden zodat de publieke ruimte écht meerwaarde creëert voor mens, natuur en samenleving.

Gezondheid en fysieke leefkwaliteit:

De inrichting van publieke ruimte biedt een unieke kans om gezondheid en ruimtelijke kwaliteit met elkaar te verbinden. Fysische kwaliteitsfactoren zoals luchtkwaliteit, geluidsoverlast, hitte-eilanden of fijnstof moeten veel sterker mee bepalend zijn bij ruimtelijke keuzes.

Natuur, ecologie en waterbeheer:

De klimaatrobuuste inrichting van de publieke ruimte moet centraal staan. Naast de vele voordelen op vlak van waterbeheersing, ecologie en gezondheid, kan de publieke ruimte ook een voorbeeldfunctie zijn voor hoe private ruimtes ingericht kunnen worden op een meer klimaatrobuuste manier.

Sociale noden:

De publieke ruimte moet inspelen op de behoeften van de lokale bevolking. Dit betekent dat álle inwoners de meerwaarde ervan moeten kunnen ervaren, ongeacht leeftijd, achtergrond of mobiliteit. Inclusiviteit en toegankelijkheid zijn cruciaal.

De brug tussen stad en platteland:

Tot slot kan publieke ruimte ook ingezet worden om de kloof tussen stad en platteland te verkleinen. Door stedelingen meer te laten kennismaken met het plattellandsleven — bijvoorbeeld via plattellandsklassen, educatieve wandelingen of lokale voedselinitiatieven — ontstaat meer wederzijds begrip en waardering. Publieke ruimte kan zo een educatieve en verbindende rol opnemen en bijdragen aan een grotere bewustwording over de waarde van het landschap, lokale productie en biodiversiteit.

2.3 ERFGOED ALS BASIS VOOR NIEUWE VERHALEN

2.3.1 Toekomstbeeld aan het begin van de sessie

Kernboodschap toekomstbeeld: We koesteren en beheren het erfgoed op het platteland. De tradities en verhalen die ermee verbonden zijn, vormen een integraal deel van de culturele identiteit van de plattellandsgemeenschap en helpen ons te begrijpen van waar we komen. Het delen van deze verhalen en uitwisselen van ervaringen versterkt de band tussen inwoners en bevordert het gemeenschapsgevoel.

Omschrijving

Het bouwkundig, landschappelijk en cultureel erfgoed vertelt het verhaal van een dorpsgemeenschap. Het versterkt het gemeenschapsgevoel en het eigenaarschap over een plek. Het delen van verhalen stimuleert het bewustzijn van het belang van de agrarische sector en geeft een hernieuwde aandacht voor ambachten en vakmanschap.

Door her- of nevenbestemming van industrieel, agrarisch, religieus, ... en andere vormen van erfgoed, her- of nevenbestemmen we historische gebouwen en sites op een respectvolle manier met aandacht voor het levendig houden van tradities en verhalen. Het behouden, beheren, versterken en duurzaam herbestemmen van erfgoed op het platteland voldoet aan de hedendaagse maatschappelijke noden met respect voor de historische waarde.

2.3.2 Aanvullingen door de deelnemers

Het is belangrijk om erfgoed niet louter te zien als iets folkloristisch. Erfgoed verdient een serieuze plaats als volwaardige partner in ruimtelijke en maatschappelijke ontwikkelingen. Dit betekent dat betrokkenheid van erfgoeddragers, zoals heemkundige kringen en eigenaars van historische panden, essentieel zijn bij het maken van toekomstplannen.

Een goed vertrekpunt is het opstellen van een dorpsbiografie, waarmee het erfgoedverhaal van het dorp zichtbaar wordt en als leidraad kan dienen voor verdere keuzes. Tegelijkertijd moet de gemeenschap actief worden meegenomen in dit verhaal. Het betrekken van bewoners zorgt voor verbinding en vergroot het draagvlak voor erfgoedprojecten. Belangrijk daarbij is dat er voldoende ruimte is voor de inbreng en noden van het dorp zelf, met aandacht voor tijdelijke invulling richting een definitieve en duurzame invulling. Praktische aandacht gaat naar de (te) hoge restauratiekosten van erfgoedpanden en de moeilijke situatie rond herbestemming van historische hoeves die beeldbepalend zijn, maar niet formeel beschermd of vastgesteld zijn. Zeker wanneer deze hoeves in zonevreemde of residentiële gebieden liggen, vormt dit een extra uitdaging.

2.3.3 Verdieping subfacet aan de gesprekstafel

2.3.3.1 Goede praktijken en onderliggende succesfactoren en drijfveren (continue)

Goede praktijken waarbij erfgoed kan bijdragen aan gemeenschapsgevoel voor huidige en nieuwe bewoners, en tegelijkertijd antwoord bieden aan maatschappelijke noden.

- Gebiedsgericht werken met erfgoed als hefboom: ErfgoedDeal Nederland waarbij erfgoed wordt ingezet als hefboom voor gebiedsontwikkeling. Het vraagt een transversale aanpak. Deze deal geeft een krachtige impuls om erfgoedinclusief te werken. Erfgoed kan worden ingezet om antwoord te bieden aan maatschappelijke uitdagingen zoals de voedseltransitie of klimaatadaptatie door bv. herbestemming in functie van centraal aanbieden van streekproducten of door beschermde watermolens opnieuw een rol te geven in waterbeheer.

Quote: “We hebben nu onder andere met watermolenaars samengewerkt voor waterbeheer. ... Die hebben vaak heel veel kennis van hun hele lokale omgeving,... Die kennis die zij hebben, wordt vaak niet meegenomen, terwijl zij eeuwen lang voor een duurzaam beheer van die regio gezorgd hebben.”

- Herbestemming van erfgoed in functie van ontmoeting: erfgoedgebouwen en -sites kunnen worden ingezet voor de gemeenschap. Een concreet voorbeeld is De Smederij te Winksele waar herbestemming en collectief gebruik centraal staan. De herbestemming van de Smederij vertrekt vanuit een coöperatie, waarbij de 3 ondernemende partners in de coöperatie samen met de lokale gemeenschap nadenken over

de toekomst van niet enkel het pand, maar ook van hun dorp. Verschillende ruimtes worden coöperatief beheerd. Een ander voorbeeld is het streekmuseum Loksbergen (Halen) met zowel ruimte voor een café, ontmoeting en een plek voor activiteiten, de start van wandelingen en digitale ontsluiting. Elk weekend wordt het café opgehouden door vrijwilligers.

- Participatieve inventarisatie: “De vierkante kilometer” van Erfgoedcel Gent i.s.m. STAM. Samen met lokale partners en bewoners wordt hun vierkante kilometer in kaart gebracht en leren zij elkaar en hun buurt beter kennen. Het project gaat op zoek naar verborgen geschiedenissen, verloren verzamelingen en nog niet uitgewiste sporen van het verleden. De vierkante kilometer kan voor elke buurt een startpunt of katalysator betekenen voor nieuwe lokale projecten zoals wandelingen met gedeelde verhalen voor zowel huidige als nieuwe bewoners. Aansluitend hierop is de methodiek van de landschapsbiografie die start vanuit bewoners, experts, historici, ... om samen het verleden, de ontwikkelingen en de betekenis van het landschap bloot te leggen. Dit proces is ook van toepassing voor de opmaak van een dorpsbiografie.
- Ontsluiting van erfgoed, zowel fysiek als digitaal: erfgoed bekend maken via onderwijs, jeugdverenigingen, maar ook het inzetten van influencers om jongeren te bereiken, digitale ontsluiting en luisterverhalen ontsluiten via applicaties, ontsluiting via fiets- en wandelroutes, het kolenspoor van Genk ... M.a. w. toegankelijkheid en ontsluiting stimuleren om de betrokkenheid met erfgoed te verhogen. Bijkomende aandacht gaat naar nieuwkomers om hen te betrekken via een jaarlijks bezoek, bijvoorbeeld nieuwe inwoners worden uitgenodigd in het Witloofmuseum door de gemeente Kampenhout. Een concreet voorbeeld is FAAM virtueel museum van Vlaanderen, een digitale beleving rond geschiedenis en erfgoed om het erfgoedaanbod voor het publiek te verbreden en naar dat aanbod toe te leiden.
- Ondersteuning bij ontwikkeling van erfgoed: het Kempens Landschap in de provincie Antwerpen en de Erfgoedstichting in Vlaams-Brabant beheren erfgoed, kopen erfgoed op, maar ondersteunen ook partners bij de ontwikkeling van erfgoed en het toegankelijkheid maken van erfgoed.

Veel van de inspirerende praktijken draaien rond samenwerking, participatie van de lokale gemeenschap, het zoeken naar nieuwe functies voor erfgoed, laagdrempelige ontmoetingsplekken en het betrekken van zowel jongeren als nieuwkomers.

2.3.3.2 Opschaling (start)

Om op te schalen in het erfgoedbeleid en de erfgoedpraktijk is een geïntegreerde, toekomstgerichte aanpak nodig die inzet op samenwerking, flexibiliteit en maatschappelijke verankering. Een belangrijke eerste stap is de aanpak van een landschaps- en dorpsbiografie, waarbij samen met experts en bewoners de geschiedenis en het karakter van het landschap of dorp in kaart worden gebracht. Dit maakt erfgoed begrijpelijk als een dynamisch gegeven en vormt een inspiratiebron voor toekomstige ontwikkelingen, bijvoorbeeld via beheersplannen, landschapsrichtplannen of onroerenderfgoedrichtplannen.

Daarnaast is het essentieel om herbestemming tijdelijk en laagdrempelig in te zetten. Dit biedt de ruimte om te experimenteren met nieuwe functies, zonder dat men zich onmiddellijk moet vastleggen op een definitieve bestemming. Deze flexibiliteit is cruciaal om op een veerkrachtige manier met erfgoed om te gaan.

Een breed partnerschap en een transversaal beleid vormen een andere pijler van opschaling. Door verschillende beleidsdomeinen zoals landbouw, toerisme, cultuur, natuur en ruimtelijke ordening samen te brengen, ontstaan er kansen voor innovatieve en duurzame erfgoedprojecten. Het opzetten van Erfgoeddeals is hierbij een concreet instrument. Verder is het belangrijk om erfgoed te verbinden met actuele maatschappelijke uitdagingen, zoals klimaat, energie en waterbeheer. Voorbeelden hiervan zijn het plaatsen van zonnepanelen op kerkgebouwen of het hergebruiken van regenwater van kerkdaken voor de sanitaire voorzieningen van nabijgelegen horecazaken.

Om kennis en inspiratie breed te delen, is het ontsluiten en verspreiden van goede voorbeelden onmisbaar. Tegelijk moeten regelgeving en statuten flexibeler worden om vernieuwende praktijken mogelijk te maken, zonder dat de erfgoedwaarden in het gedrang komen.

Communicatie speelt een sleutelrol. Door in te zetten op influencers kan er goed toegankelijker worden gemaakt voor een breder publiek. Het betrekken van mondelinge geschiedenis helpt om lessen uit het verleden mee te nemen naar de toekomst, en ontmoetingsplaatsen kunnen sterker verbonden worden met verhalen en educatie. Ook er goed in het onderwijs verdient een structurele plaats.

Tot slot is er nood aan structurele middelen. Veelbelovende projecten blijven vaak hangen in tijdelijke subsidiëring, waardoor continuïteit en impact beperkt blijven. Inspirerende modellen zoals dat van Kempens Landschap tonen aan hoe middenveldpartners een ondersteunende rol kunnen spelen in restauratie, beheer en participatietrajecten, en zo bijdragen aan een duurzame verankering van erfgoed in de samenleving.

2.3.3.3 Drempels (stop)

De opschaling van erfgoedzorg en -ontwikkeling stuit op diverse drempels die zowel structureel als contextueel van aard zijn. Eén van de grootste obstakels betreft de financiële en praktische barrières. Restauratie en onderhoud van erfgoed gaan gepaard met hoge kosten, waardoor eigenaars en lokale besturen vaak de moeilijke afweging moeten maken tussen herstel of afbraak. Tegelijk legt de bestaande regelgeving aanzienlijke beperkingen op aan de aard van toelaatbare werken bij beschermd erfgoed, wat de flexibiliteit en creativiteit in herbestemmingsprojecten fnuikt. Gemeentebesturen beschikken doorgaans over te beperkte middelen en onvoldoende draagkracht om deze uitdagingen zelfstandig aan te pakken.

Daarbij komt de versnippering van beleid, waarbij beleidsdomeinen zoals cultuur, natuur, toerisme en ruimtelijke ordening vaak afzonderlijk worden benaderd. Dit verhindert een transversale, geïntegreerde aanpak. Projectsubsidies kunnen dan wel impulsen geven of experimenten mogelijk maken, maar blijven vaak hangen in korte termijn werking zonder structurele verankering. Lokale besturen missen bovendien instrumenten om blijvend te investeren en worden onvoldoende ondersteund in hun rol als erfgoedactor.

Ook op het vlak van betrokkenheid en draagvlak zijn er knelpunten. Veel projecten missen een breed maatschappelijk draagvlak en een lokale verankering, waardoor de band met een bepaalde site of dorp verzwakt. Dit heeft te maken met een algemeen gebrek aan erfgoedbewustzijn, onvoldoende communicatie en een gebrekkige ontsluiting van het bestaande erfgoed voor het brede publiek.

Bijkomend speelt de juridische ontwikkelingsdruk van private actoren, die vaak sterker staan dan lokale besturen. Hierdoor kunnen waardevolle erfgoedsites onder druk komen te staan van commerciële ontwikkelingen. Deze druk wordt versterkt door demografische en sociale veranderingen: dorpscafés en ontmoetingsplekken verdwijnen, erfgoedverenigingen vergrijzen en leegstand neemt toe, wat het sociaal weefsel en het levend houden van erfgoed aantast.

Ten slotte is er een verlies aan vakkennis en tradities. Oude ambachten, technieken en streekgebonden kennis, zoals het telen van erfgoedgroenten, verdwijnen langzaam maar zeker. Niet alleen bij de bevolking, maar ook binnen gemeentebesturen ontbreekt vaak de expertise om hiermee om te gaan of om ze actief te ondersteunen.

2.3.3.4 Synergiën met andere beleidsdomeinen en facetten.

Erfgoed vormt een krachtig vertrekpunt voor het creëren van synergiën met andere maatschappelijke domeinen. Een eerste belangrijke verbinding is die tussen erfgoed, toerisme en lokale economie. Erfgoed kan als troef ingezet worden om toerisme te stimuleren, waarbij bijvoorbeeld een erfgoedkaart bezoekers actief op pad stuurt langs waardevolle sites en verhalen. Dit genereert niet alleen belangstelling voor het verleden, maar ook economische impulsen voor lokale handelaars, horeca en verblijfstoerisme.

Ook op het vlak van onderwijs biedt erfgoed sterke aanknopingspunten. Door bruggen te slaan tussen cultureel erfgoed, onderwijs en verschillende generaties ontstaat er ruimte voor ervaringsgericht leren. Jongeren kunnen leren van immaterieel erfgoed, zoals verhalen, gebruiken of ambachten die ouderen nog kennen. Dit versterkt intergenerationeel contact en zorgt ervoor dat kennis en tradities niet verloren gaan.

Verder zijn er waardevolle synergiën mogelijk tussen erfgoed, energie en duurzaamheid. Historische landschappen zoals watermolenlandschappen tonen hoe energie en waterbeheer eeuwenlang op duurzame wijze zijn geïntegreerd in de leefomgeving. Door deze kennis te koppelen aan hedendaagse technologieën en uitdagingen kunnen nieuwe, klimaatbewuste oplossingen ontstaan die ook het erfgoed versterken.

Erfgoed speelt daarnaast een sleutelrol in gemeenschapsvorming. Door het collectief herinneren en beleven van erfgoed kan sociale cohesie worden versterkt en ontstaat een hernieuwd gemeenschapsgevoel – niet alleen voor gevestigde bewoners, maar ook voor nieuwkomers. Erfgoed fungeert hier als gedeeld referentiekader, als bindmiddel tussen mensen en plaats.

Ook binnen de ruimtelijke ontwikkeling kan erfgoed een verbindende rol spelen. Denk aan het activeren van dorpspleinen met sport en volksspelen binnen beschermde dorpen of aan het een plek geven van funerair erfgoed in de dorpskern. Zulke ingrepen zorgen ervoor dat erfgoed niet alleen bewaard, maar ook beleefd wordt in het dagelijks leven.

De link tussen erfgoed en sport biedt eveneens kansen. Lokale sporttradities maken integraal deel uit van het gemeenschapsleven. In andere landen, zoals Australië, heeft elk dorp zijn eigen sporttraditie die de gemeenschap bijeenbrengt. In Vlaanderen zijn oude volksspelen bewaard gebleven in het Sportimonium, maar dit erfgoed is bij het brede publiek nog onvoldoende bekend. Het activeren van sporttradities en spelen op

publieke plaatsen kan een laagdrempelige manier zijn om mensen samen te brengen en erfgoed op een speelse manier opnieuw te verbinden met de gemeenschap.

Tot slot is er een sterke natuurlijke synergie tussen erfgoed, natuur en landbouw. Oude landbouwtechnieken en traditionele kennis dragen bij aan duurzaam landschapsbeheer, biodiversiteit en het bewaren van cultuurhistorische landschapselementen. Door deze kennis te koppelen aan nieuwe technologieën, ontstaan innovatieve benaderingen voor landbouw en natuurbeheer die zowel het erfgoed als de toekomst van het landschap ten goede komen.

Deze synergiën tonen dat erfgoed geen geïsoleerd beleidsveld is, maar een krachtige hefboom voor bredere maatschappelijke meerwaarde. Door actief in te zetten op deze verbindingen kan erfgoed uitgroeien tot een dynamisch en toekomstgericht instrument.

2.4 VERVOERSOPLOSSINGEN OP MAAT VAN HET PLATTELAND

2.4.1 Toekomstbeeld aan het begin van de sessie

Kernboodschap toekomstbeeld: Een duurzame en inclusieve mobiliteit laat iedere plattelandsbewoner toe om deel te nemen aan de maatschappij. Hiervoor kunnen we rekenen op een slimme combinatie van verschillende vervoermodi waarin openbaar en collectief vervoer alsook zachte vervoersmiddelen de centrale rol van de individuele wagen overnemen.

Omschrijving

Ruimtelijke ordening en openbaar vervoer worden op elkaar afgestemd. Het openbaar vervoerssysteem vormt de ruggengraat en aanjager van ruimtelijke ontwikkelingen en infrastructuur, planvorming en financiering. Een regionaal netwerk rond haltes van openbaar vervoer centreren leefomgevingen, bebouwingsdichtheden, gemengde functies en een menselijke maat. Waar nodig worden dorpen fysiek verbonden met het netwerk van openbaar vervoer.

De kernen op het platteland moeten maximaal bereikbaar zijn en onderling met elkaar verbonden. Dat vraagt een aangepast pallet van vervoersmodi. Openbaar en collectief vervoer, deelmobiliteit, aangevuld met slimme vervoersoplossingen op maat. Waar de auto nodig blijft, beperken we de negatieve aspecten zoals uitstoot of verkeersoverlast in de kernen. Omwille van toenemend gemengd verkeer geven we verhoogde aandacht aan veiligheid.

We maken fietspaden en wandelroutes veilig en aantrekkelijk. Ze vormen een aaneengesloten netwerk, waardoor ze een volwaardige oplossing vormen voor functionele verplaatsingen, maar ook voor ontspanning.

2.4.2 Aanvullingen door de deelnemers

De belangrijkste opgaven voor een toekomstig vervoerssysteem zijn de hoge auto-afhankelijkheid van het platteland, het beperkt aanbod en betaalbaarheid van het openbaar vervoer, het risico op vervoersarmoede en het halen van de duurzaamheidsdoelstellingen.

Met deze uitdagingen in het achterhoofd hebben de deelnemers aan het toekomstatelier aangegeven dat het toekomstbeeld nog duidelijker kan aangeven in welke richting het vervoersysteem op het platteland zal evolueren. De ambitie is een duurzaam en inclusief vervoerssysteem dat de klimaatdoelen realiseert en risico op vervoersarmoede uitsluit.

Hierbij is het belangrijk om een goed evenwicht te zoeken tussen de kost van een dergelijk systeem en maximale bereikbaarheid. Hiervoor zullen we openbaar vervoer op het platteland moeten aanvullen met georganiseerd collectief vervoer en informele initiatieven die ontstaan uit burgerkracht. Het vervoersysteem is afgestemd op de demografische evoluties en wordt georganiseerd in functionele gehelen (netwerk van knooppunten) dat geïntegreerd is met o.a. het aanbod van publieke en private diensten, lokale economie,...

Er wordt meer evenredigheid in de financiering van mobiliteit gevraagd tussen platteland en stedelijk gebied, waarbij expliciet wordt verwezen naar grote mobiliteitsprojecten in het stedelijk gebied zoals Oosterweel. Daarnaast wordt ook een evenredigheid gevraagd tussen het aanbod van openbaar vervoer en de meerprijs van het bedienen van het laatste afgelegen gehucht. Hieraan gelinkt is ook de financiering van het vervoer op maat (laatste km-principe) en de betaalbaarheid en rendabiliteit van oplossingen voor deelmobiliteit en de ondersteuning van informele vervoersoplossingen die ontstaan vanuit burgerkracht zoals het ontwikkelen van een mee-rij-app.

Verder wordt in het toekomstbeeld meer aandacht gevraagd voor de relatie tussen een duurzaam vervoerssysteem en de inrichting van de publieke ruimte alsook investeringen in infrastructuur die deze transitie ondersteunen. Voorbeelden hiervan zijn:

- Het afstemmen van de inrichting van de publieke ruimte op het STOE-pincipe door buurten toegankelijk te maken voor wandelen, fietsen en openbaar vervoer.
- Doorgaand verkeer uit dorpskernen weren en het dorpsplein als centrale publieke ruimte niet langer als parking gebruiken.
- Voldoende laadpalen, het lokaal opwekken van hernieuwbare energie en voorzien in batterijcapaciteit, o.a. op landbouwbedrijven. Deze hebben het potentieel om de transitie een duw in de rug te geven.

Tenslotte wordt meer aandacht gevraagd in het toekomstbeeld voor samenwerking met landbouwers die als landschapsbeheerder functionele en recreatieve wandel- en fietsverbindingen kunnen onderhouden. Ook betrokkenheid van lokale handelaars is belangrijk in het uitwerken van een toekomstgericht vervoerssysteem.

2.4.3 Verdieping subfacet aan de gesprekstafel

De centrale uitdagingen voor vervoersoplossingen op het platteland zijn enerzijds de transitie van het mobiliteitssysteem om de duurzaamheidsdoelstellingen te realiseren en anderzijds het tegengaan van vervoersarmoede. De huidige context is hier nog niet op afgestemd. Er is een sterke auto-afhankelijkheid op

[illegible]

het platteland door een beperkter aanbod van het openbaar vervoer ten opzichte van het stedelijk gebied. Deelmobiliteit begint zich te ontwikkelen en biedt kansen, maar is nog te beperkt ontwikkeld in het landelijk gebied. Dit alles zorgt voor een toenemende kloof tussen mensen die een auto bezitten en deze zonder auto en basisvoorzieningen die niet voor iedereen toegankelijk zijn. Het mobiliteitsvraagstuk is sterk verbonden met de ruimtelijke ordening. De centrale vraag is dan ook hoe we kunnen garanderen dat landelijke kernen bereikbaar worden en blijven voor iedereen tegen een aanvaardbare maatschappelijke kost.

2.4.3.1 Goede praktijken en onderliggende succesfactoren en drijfveren (continue)

Goede praktijken om landelijke kernen bereikbaar te houden zijn

- Mobility as a service/deelmobiliteit blijkt ook op het platteland te werken ondanks eerdere scepsis
- Het creëren van Hoppinpunten (overstappunten) waar verschillende vervoersmodi samenkomen en dus ook openbaar vervoer
- Het ruimtelijk clusteren van functies in de nabijheid van Hoppinpunten
- Vanuit de Hoppinpunten kan het openbaar vervoer aangevuld worden met deelsystemen, vervoer op maat (flexibele vervoersoplossingen voor de 'last mile') en meer informele vervoersoplossingen zoals burgerinitiatieven (bijvoorbeeld de 'mee-rij-bankjes' in Diksmuide).
- Daarnaast is het belangrijk om meer aandacht te hebben voor infrastructuur voor fietsers en wandelaars en het aantrekkelijker en veiliger maken van deze vervoersmodi volgens het STOeMP principe.

In al deze oplossingen staat centraal om rekening te houden met de noden van de lokale gemeenschappen en dus te werken op maat, maar ook te zorgen voor betrokkenheid van de gemeenschap bij het tot stand komen van de oplossingen.

2.4.3.2 Opschaling (start)

Om de goede praktijken op te schalen is het belangrijk om mobiliteit beter af te stemmen op ruimtelijke ordening en te komen tot een lange termijnvisie en integrale plannen voor mobiliteit en ruimtelijke planning. Dit houdt in dat je op korte termijn doet wat nodig is (quick wins) en tegelijkertijd blijft kijken naar de lange termijn met een ambitieuze visie.

Als onderdeel van deze visie is het belangrijk om in te zetten op nabijheid en concentratie van voorzieningen waarbij (boven)lokale functies zoals winkels, voorzieningen,... geconcentreerd worden op goed bereikbare plaatsen zodat schaalvoordelen ontstaan.

Als aanvulling op het openbaar vervoer en formele collectieve vervoersoplossingen worden in het gesprek ook de informele burgerinitiatieven als mogelijke oplossing naar voor geschoven. Lokale besturen en hogere overheden kunnen dergelijke initiatieven ondersteunen en faciliteren door (tegenstrijdige) regels te vereenvoudigen, kaders te bieden zoals verzekeringen voor collectief vervoer en lokale betrokkenheid te stimuleren. Dit betekent ook dat regelgeving flexibeler moet gemaakt worden zodat deze oplossingen, die dikwijls maatwerk vragen, snel kunnen worden toegepast en opgeschaald zodat het momentum niet verloren gaat.

Op deze manier kan je tot flexibele en op maat gemaakte oplossingen voor de vervoersproblematiek komen. Belangrijk is dat we hierbij niet vasthouden aan één standaardmodel dat top-down wordt opgelegd. Het is beter om in te zetten op een instrumentenkoffer waarmee lokale besturen op maat kunnen werken en waar verschillende instrumenten zoals openbaar vervoer, vervoer op maat, deelmobiliteit, burgerinitiatief... inzitten.

Een belangrijke rol in het vervoerssysteem van de toekomst op het platteland lijkt weggelegd voor mobiliteitsknooppunten zoals Hoppinpunten. Naast het concentreren van voorzieningen in deze punten, is het ook belangrijk om in te zetten op een kwalitatieve inrichting van deze knooppunten. Door deze overstappunten aantrekkelijk en gebruiksvriendelijk te maken, gaan mensen ze ook effectief gebruiken.

De deelnemers aan het subfacet ‘vervoersoplossingen op maat van het platteland’ geloven in burgerinitiatieven als deel van de oplossing. Het is hierbij belangrijk om gemeenschapsofbouw te stimuleren door betrokkenheid en samenwerking te promoten en in te zetten op kennisdeling van goede praktijken zodat deze actief worden verspreid en toegepast.

2.4.3.3 Drempels (stop)

Wanneer gekeken wordt wat de opschaling van goede praktijken in de weg zit, wordt vooral verwezen naar het versnipperde beleid, gestandaardiseerde en top-down oplossingen. Wanneer dieper ingegaan wordt op versnippering, wordt aangekaart dat Vlaanderen nog te veel toelaat dat elke gemeente zijn eigen beleid voert waardoor veel kwaliteitsmogelijkheden verloren gaan. Daarnaast wordt ook aangehaald dat Vlaanderen een te uniforme, top-down aanpak toepast die geen ruimte laat voor lokale verschillen en maatwerk dat aansluit op de behoeften van diverse dorpen. De traagheid van besluitvorming en regelgevende processen wordt daarbij als bijkomend knelpunt gezien omdat dit het onmogelijk maakt om snel op maat oplossingen uit te rollen of lokale initiatieven te ondersteunen.

Verder wordt besproken dat de focus nog te veel ligt op het aanbod gestuurd openbaar vervoer wat niet altijd aansluit op de werkelijke behoeften: vaste lijnen en dienstregelingen, weinig flexibiliteit en onvoldoende aangepast aan de specifieke wensen en levensritmes van de gebruikers.

Mensen haken af en kiezen voor de wagen omdat bussen niet rijden op het moment dat ze deze nodig hebben of ze niet naar de gewenste bestemming geraken. Wie buiten de spitsuren openbaar vervoer nodig heeft, valt uit de boot. Dit heeft een belangrijke impact op de meest kwetsbare groepen die niet kunnen terugvallen op een eigen wagen of een sociaal netwerk waardoor vervoersarmoede optreedt.

Anderzijds rijden de bussen die dan wel rijden vaak leeg rond. Als oplossing wordt voorgesteld om de combinatie te maken met transport van goederen (bijvoorbeeld pakjesdiensten).

[illegible]

2.4.3.4 Synergiën met andere beleidsdomeinen en facetten

Zoals hierboven al aangehaald kunnen het ruimtelijke ordeningsbeleid en het mobiliteitsbeleid mekaar versterken. Daarnaast zien deelnemers synergiën met de lokale economie, welzijn en gemeenschapsopbouw. Het koppelen van mobiliteitsknooppunten aan (boven)lokale voorzieningen en plaatsen voor ontmoeting en gemeenschapsvorming, heeft het potentieel om meerwaarde te creëren op al deze vlakken. Ook als er in deze knooppunten weinig kansen zijn voor lokale economie en voorzieningen is het hebben van een plaats voor ontmoeting, sociale cohesie een minimum.

Voorts wordt ook de link gelegd tussen mobiliteit en klimaat, milieu en open ruimte. Mobiliteitskeuzes hebben het potentieel om CO₂-uitstoot, milieukwaliteit en het ruimtegebruik te beïnvloeden. Ook woonbeleid kan de mobiliteit beïnvloeden en vice versa.

2.5 EEN NETWERK VAN GROOTSCHALIGE EN KLEINSCHALIGE INFRASTRUCTUUR

2.5.1 Toekomstbeeld aan het begin van de sessie

Kernboodschap toekomstbeeld: Het platteland beschikt over de nodige infrastructuur om duurzame ontwikkeling, innovatieve diensten en transities op vlak van wonen, mobiliteit en klimaat te ondersteunen.

Omschrijving

Naast een kwaliteitsvol netwerk van harde en zachte vervoersinfrastructuur verzekeren we voldoende digitale toegang tot een geconnecteerde samenleving om telewerken en innovatieve diensten mogelijk te maken op het platteland.

Bij de (her)aanleg van onze water- en energievoorzieningen houden we rekening met nieuwe verwachtingen rond maximale waterinfiltratie en -opslag, vullen we de grootschalige infrastructuur aan met lokale netwerken ('grids') zoals energiegemeenschappen, energiepositieve wijken en wateropslag. (Grootschalige) projecten voor hernieuwbare energieproductie zoals biomassahubs of landbouwkundige zonne-energie (AgroPhotoVoltaics) houden rekening met inpassing in het landschap en dragen bij aan de klimaattransitie. Samenwerkingen zetten in op regionale water- en energieregio's om te werken aan win-winoplossingen voor zowel producenten als consumenten.

2.5.2 Aanvullingen door de deelnemers

- Op het platteland is het belangrijk om ruimte te creëren voor lokaal ondernemerschap, waarbij zowel landbouwbedrijven als kleinschalige ondernemers kansen krijgen om zich te ontwikkelen. Grondgebonden landbouw vormt hierbij een sterke troef en speelt een essentiële rol in het beheer van de open ruimte en de leefbaarheid van het platteland.

- Ook het gedeeld gebruik van ruimte is cruciaal – denk aan infrastructuur die toegankelijk is voor verenigingen, burgers, jong en oud. Door samenwerking en het slim inzetten van bestaande voorzieningen kunnen verschillende groepen gebruik maken van dezelfde ruimtes, wat de sociale cohesie versterkt.
- Op vlak van verduurzaming is het belangrijk om collectieve oplossingen te stimuleren, zoals gedeelde groene stroom via energiecoöperaties. Grote beschikbare daken kunnen hiervoor benut worden, bijvoorbeeld op landbouwbedrijven of openbare gebouwen. Tegelijk moeten mensen in maatschappelijk kwetsbare posities actief worden meegenomen in deze transitie. Velen zijn geen eigenaar van hun woning, hebben geen toegang tot zonnepanelen en worden extra geraakt door de stijgende energieprijzen en de inflexibiliteit van de markt. Hier is sociaal rechtvaardig beleid nodig.
- Waterlandschappen verdienen meer aandacht en waardering. Ze dragen bij aan klimaatadaptatie, biodiversiteit en landschappelijke kwaliteit. Samenwerking met diverse actoren, zoals verschillende molenaars, kan bijdragen aan het herstel en duurzame gebruik van deze landschappen.
- Aandacht voor multifunctioneel ruimtegebruik en landbouw: Het is belangrijk om ruimte multifunctioneel in te zetten, bijvoorbeeld door zonnepanelen op daken te plaatsen in plaats van op landbouwgronden. Het spanningsveld tussen infrastructuurontwikkeling (zoals wegen of boscompensatie) en landbouw vereist zorgvuldige afwegingen omdat landbouwgrond vaak moet wijken. Agrophotovoltaïcs kan een oplossing bieden wanneer het een echte meerwaarde vormt voor landbouwbedrijven. Daarnaast is er nood aan een betere integratie van landbouw en tuinbouw in ruimtelijke en energieplanningen.
- Aandacht voor energievoorzieningen en infrastructuur: De productie van hernieuwbare energie via zon, wind en biomassa moet afgestemd worden op de energiebehoeften van stedelijke gebieden. Innovaties zoals de waterbatterij kunnen bijdragen aan een stabiel energiesysteem, maar ook de duurzaamheid van batterijen moet bewaakt worden. Lokale energiecoöperaties en het delen van energie en water via gemeenschappelijke systemen kunnen zorgen voor meer betrokkenheid en efficiëntie. Slimme technologieën ('smart cities') kunnen ook op dorpsniveau worden toegepast om infrastructuur en energieverbruik beter te beheren. Tot slot is het vereenvoudigen en versnellen van vergunningsprocedures cruciaal voor de tijdige realisatie van infrastructuurprojecten.
- Aandacht voor mobiliteit en infrastructuur: Er moet een balans gevonden worden tussen bereikbaarheid voor zowel fietsers als automobilisten, met aangepaste infrastructuur die beide gebruikersgroepen dient. Tegelijk moet de infrastructuur afgestemd zijn op lokale contexten, zodat ze toegankelijk en bruikbaar blijft voor iedereen, ook in kleinere kernen en op het platteland.
- Sociale en demografische aandachtspunten: De spreiding van bewoning stelt de vraag hoe iedereen, ongeacht locatie, betrokken kan worden in maatschappelijke en duurzame ontwikkelingen. In krimpregio's moet beleid gericht zijn op het behouden van leefbaarheid en basisvoorzieningen. Daarbij is het belangrijk om een voldoende kritische massa aan inwoners te behouden zodat diensten rendabel blijven. Digitale geletterdheid verdient extra aandacht om niemand uit te sluiten van digitale of slimme toepassingen. Collectieve voorzieningen en het delen van ruimten, energie en water kunnen sociale cohesie bevorderen. Er moet ook ruimte zijn voor zowel kleinschalige ontmoetingen als grotere samenkomsten. Ten slotte is er een bezorgdheid over de hogere woon- en vervoerskosten voor mensen die verder van stedelijke kernen wonen – een aandachtspunt voor rechtvaardig beleid.

2.5.3 Verdieping subfacet aan de gesprekstafel

2.5.3.1 Goede praktijken en onderliggende succesfactoren en drijfveren (continue)

- Lokale en collectieve energieoplossingen
Er worden testprojecten opgezet waarbij publieke gebouwen zoals kerken uitgerust worden met zonnepanelen, met aandacht voor erfgoed en structurele draagkracht. Het doel is om lokaal opgewekte energie te delen binnen de gemeenschap. Daarnaast wordt ingezet op collectieve warmwaterinstallaties in plaats van individuele boilers, vooral in sociale en collectieve woonvormen. Dit is efficiënter en goedkoper, en verlaagt de kosten voor kwetsbare bewoners.
- Waterbeheer, buffering en multifunctioneel ruimtegebruik
Bij infrastructuurwerken wordt het bufferen van hemelwater belangrijker, zowel bij droogte als hevige regenval. Nieuwe projecten, zoals dorpspleinen, worden ingericht met geïntegreerde hemelwateropvang. Regenwater wordt idealiter gebruikt voor niet-consumptieve toepassingen zoals tuinen en toiletten, terwijl drinkwater enkel wordt ingezet waar nodig. Er wordt ook gepleit voor meervoudig gebruik van ruimte en infrastructuur: wegen en pleinen krijgen een gecombineerde functie (verkeer, wateropvang, vergroening). Bij werkzaamheden wordt opgeroepen tot gecoördineerd werken, waarbij meteen ook andere nutsvoorzieningen zoals riolering en glasvezel worden aangepakt.
- Digitale bereikbaarheid en slim combineren van werken
Door werkzaamheden te combineren, zoals het tegelijkertijd aanleggen van glasvezel met waterleidingen of riolering, ontstaan geïntegreerde en efficiënte oplossingen. Dit bespaart kosten en beperkt overlast.
- Burgercoöperaties en participatie
Lokale burgercoöperaties zoals Ecopower tonen aan dat burgers actief willen deelnemen aan energie- en digitaliseringsprojecten. Zulke coöperaties zorgen voor gedeelde eigendom, lokale verankering en collectieve voordelen.
- Collectieve kennisdeling en laboratoria
Er is nood aan kennis- en innovatieplatformen, zogenaamde plattelandslabo's, om goede voorbeelden en ervaringen breed te verspreiden. Ze stimuleren kennisuitwisseling en samenwerking tussen lokale projecten.
- Slimme technologie en digitalisering
Technologische toepassingen zoals smart farming en sensortechnologie helpen landbouw efficiënter en veiliger maken. Energie-apps worden ingezet voor het slim beheren en monitoren van energieverbruik op individueel en collectief niveau.
- Samenwerking tussen gemeenten en regio's
Duurzame oplossingen vragen om samenwerking op intergemeentelijk en regionaal niveau. Vooral bij thema's als waterbeheer en energie is een gecoördineerde aanpak essentieel om schaalvoordelen te benutten en kennis te delen.

2.5.3.2 Opschaling (start)

Een geïntegreerde en toekomstgerichte aanpak van infrastructuur, energie en waterbeheer legt de nadruk op collectieve en coöperatieve oplossingen. Infrastructuur moet multifunctioneel worden benut volgens het permacultuurprincipe, waarbij functies als wateropvang, natuur, mobiliteit en energieopwekking worden gecombineerd. Er wordt ingezet op lokale energiegemeenschappen, gedeelde warmwaterinstallaties en hergebruik van regenwater voor niet-drinkbare toepassingen.

Regelgeving moet hervormd en vereenvoudigd worden om ruimte te creëren voor pilootprojecten, samenwerking tussen beleidsniveaus te verbeteren en participatie van burgers te vergemakkelijken. Burgers moeten actief betrokken worden via coöperaties en lokale initiatieven, met aandacht voor duidelijke communicatie en bewustwording rond energie- en waterverbruik. Het platteland wordt niet langer als probleem, maar als deel van de oplossing gezien, met specifieke aandacht voor dorpskernen en collectieve dorpsoplossingen.

Tot slot is kennisdeling cruciaal: goede voorbeelden moeten breder verspreid worden en expertise moet toegankelijk zijn voor lokale besturen en burgers. Zo ontstaat een duurzame en breed gedragen transitie, gedragen door samenwerking op alle niveaus.

2.5.3.3 Drempels (stop)

Verschillende structurele drempels belemmeren innovatie en duurzame ontwikkeling: het huidige regelgevend kader is vaak te rigide en achterhaald, waardoor er te weinig ruimte is voor experimenten en nieuwe initiatieven. Veelbelovende projecten lopen vast in complexe procedures of stranden voordat ze van de grond komen. Regelgeving houdt onvoldoende rekening met technologische en maatschappelijke evoluties, wat innovatie afremt.

Daarnaast vormen financiële en technische barrières een groot obstakel. De hoge kosten van infrastructuurprojecten, zoals glasvezel of duurzame energievoorziening, worden vaak doorgeschoven naar de gemeenschap, terwijl individuele aanvragers — vooral in afgelegen gebieden — met onhaalbare investeringen worden geconfronteerd. Hierdoor blijven vernieuwingen vaak uit of worden ze vertraagd.

Ook digitale en technische drempels spelen mee: landelijke gebieden kampen met beperkte digitale bereikbaarheid, waardoor inwoners moeilijk kunnen deelnemen aan de digitale samenleving. De gebrekkige coördinatie van openbare werken leidt tot inefficiënties, zoals herhaaldelijk opgebroken wegen voor verschillende nutsvoorzieningen.

Op sociaal vlak bestaat het risico dat de energietransitie ongelijkheid vergroot. Kwetsbare groepen missen de middelen om te investeren in nieuwe technologieën en digitale uitsluiting treft vooral ouderen. Ook participatie en samenwerking met lokale besturen verlopen moeizaam: burgerinitiatieven en coöperaties krijgen niet altijd voldoende steun, wat hun slagkracht beperkt.

Cultureel-maatschappelijke factoren vormen een bijkomende uitdaging. Erfgoedbescherming belemmert bijvoorbeeld de installatie van zonnepanelen op historische gebouwen. Mensen zijn bovendien niet vanzelf gemotiveerd om collectieve voorzieningen zoals regenwaterbuffers te gebruiken, mede door onduidelijkheid over toegang en eigendom. Tot slot hebben de huidige keuzes een lange termijnimpact. De infrastructuur die nu wordt aangelegd bepaalt decennialang het landschap en de mogelijkheden voor verdere ontwikkeling. Beleidsmaatregelen zoals het concentreren van bewoners in dorpskernen roepen vragen op over de toekomst van buitengebieden en hoe leegstand en sociale achteruitgang daar kunnen worden vermeden.

Ook op het vlak van energiedeling zijn er structurele obstakels: regelgeving en complexe tariefstructuren maken dergelijke systemen vaak onhaalbaar. Ten slotte is kennis over innovatieve projecten te versnipperd, wat de verspreiding van goede voorbeelden en schaalvergroting bemoeilijkt.

2.5.3.4 Synergiën met andere beleidsdomeinen en facetten

Volgende actoren spelen een cruciale rol in de realisatie van duurzame en geïntegreerde infrastructuurprojecten. Door samenwerking ontstaan belangrijke synergiën die innovatie, efficiëntie en draagvlak bevorderen:

- Lokale besturen kunnen samen beleid ontwikkelen dat lokale noden verbindt met bovenlokale ondersteuning en regelgeving. Zo wordt ruimte gecreëerd voor maatwerk en participatie.
- Waterwegen en erfgoedinstanties kunnen samenwerken bij infrastructuurprojecten waarbij rekening wordt gehouden met zowel waterbeheer (bv. opvang, buffering) als behoud van historisch waardevolle elementen, zoals oude sluizen of kerken.
- Het Agentschap Natuur en Bos, Natuurpunt en landbouwers kunnen synergetisch samenwerken aan wateropslag, biodiversiteit en landschapsbeheer. Door landbouwpraktijken af te stemmen op natuurdoelen ontstaat win-win: klimaatbestendige landbouw én ecologisch herstel.
- Landelijke Gilden vormen een schakel tussen bewoners van landelijke gebieden, landbouwers en beleidsmakers. Ze kunnen mee zorgen voor gedragen oplossingen op dorpsniveau, met oog voor leefbaarheid en sociale cohesie.
- Netbeheerders en energieleveranciers (zoals Fluvius) zijn sleutelspelers in de uitrol van nieuwe energie-infrastructuren. Door samen te werken met lokale actoren en burgers kunnen ze energiedelen, hernieuwbare energie en netversterking efficiënter realiseren.
- Burgers, ondersteund door organisaties zoals Bond Beter Leefmilieu, spelen een centrale rol in participatie en coöperatieve modellen. Hun betrokkenheid vergroot het draagvlak en versterkt collectieve verantwoordelijkheid.
- Media kunnen deze samenwerkingen zichtbaar maken, kennis en voorbeelden verspreiden en het publieke debat voeden, wat bijdraagt aan bewustwording en maatschappelijke steun.

Deze synergiën tonen aan dat duurzame verandering alleen mogelijk is via samenwerking over sectoren, beleidsniveaus en domeinen heen — met aandacht voor ecologische, sociale, economische én culturele factoren.

BIJLAGE:

Deelnemer toekomstatelier 'Een levendige, aantrekkelijke en gezonde woonomgeving' – 12/05/2025	
Agentschap Binnenlands Bestuur	Avansa
Agentschap Landbouw en ZeeVisserij	Beweging.net
Agentschap Onroerend Erfgoed	Boerenbond
De Lijn	Centrum Agrarische Geschiedenis
Departement Cultuur, Jeugd en Media	Landelijke Gilden
Departement Omgeving	Regionale Landschappen
Departement Mobiliteit en Openbare Werken	RURANT
Vlaamse Landmaatschappij	Saamo
Provincie Antwerpen	Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten
Provincie Limburg	Maat-Ontwerpers
Provincie Oost-Vlaanderen	
Provincie Vlaams-Brabant	
Provincie West-Vlaanderen	
Gemeente Hove	

////////////////////////////////////